Ausiàs March, ben enamorat *

Marinela García Sempere
(Universitat d'Alacant)

El poeta Ausiàs March va ser tingut en un alt grau d'estima durant molt de temps després de la seua mort. La portada de la primera edició de les seues obres anuncia:

> Las obras del famosissimo philosofo y poeta mossen Osias Marco cavallero valenciano de nacion catalan, traduzidas por don Baltasar de Romani...[1]

Aquest *famosíssimo* personatge també va ser molt admirat per Jorge de Montemayor, qui va fer una traducció de les seues poesies (1560) més completa que la de Romaní, obra que va tindre un èxit considerable ja que se'n feren dues edicions més; el 1562 i el 1579. Montemayor elogia March en versos com aquests:

> Divino ingenio que, con alto buelo,
> tus versos a las nuves levantaste,
> y a tu Valencia tanto sublimaste
> qu'Esmirna y Mantua quedan por el suelo.
> [...]
> spíritu divino te inspirava,
> el qual assí movió tu pluma y mano
> que fuiste entre los hombres uno solo[2].

La cortesia de l'enamorat. Miniatura d'un *Llibre d'hores* francés del s. XV (Bibliothèque de l'Arsenal, París)

* Treball realitzat en el marc del projecte "Edició filològica, estudi i concordances de textos literaris medievals" Projecte finançat per la Direcció General d'Ensenyaments Universitaris i Investigació GV-2431/94.

1 Cite seguint l'edició de València de 1539.

2 Vegeu l'edició de Riquer (1990).

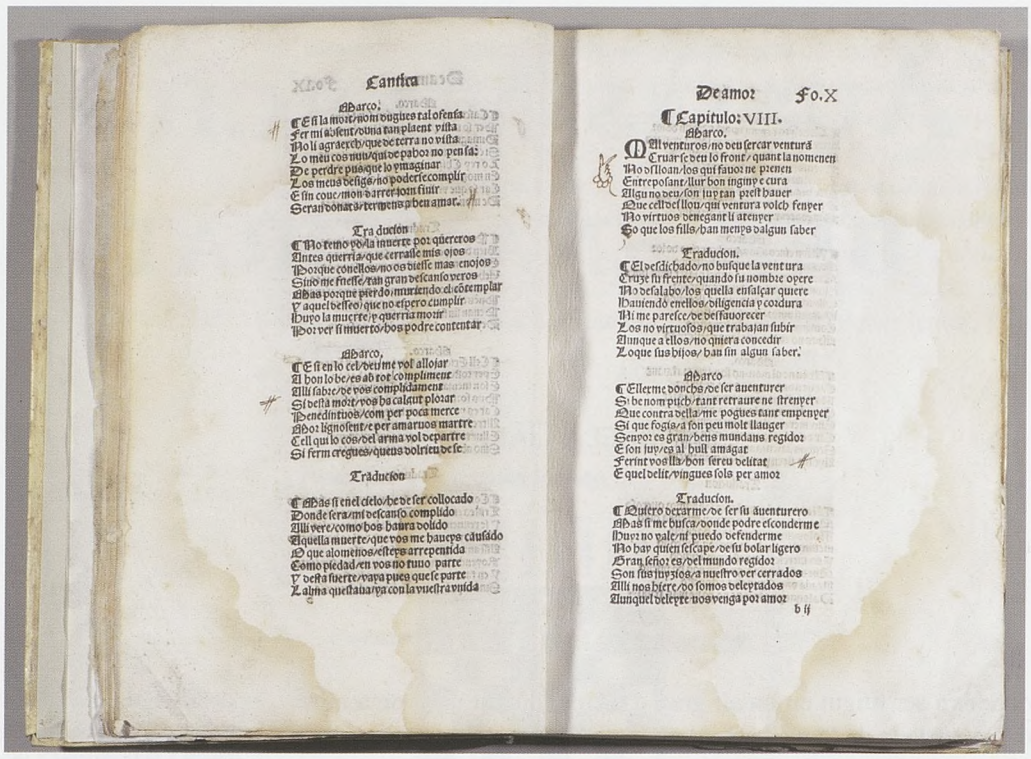

Cantica

Marco.

¶ Si la mort/non vos gites ral ofensa
Fer mi absent/vuna tan plaent vista
No li agraeech/que de terra no vista
Lo meu cos nun/qui de pahor no pensa:
De perdre puesque lo pmaginar
Los meus desigs/no poderse complir
E sin couc/mon darrer jom finir
Seran donar a/tes mens p ben amar.

Traducion

¶ No temo por la muerte por quererme
Antes querria/que cerrasse mis ojos
Porque con ellos/no os diesse mas enojos
Sino me fuesse/tan gran descanso veros
Mas porque pierdo/muriendo el contemplar
Y aquel desseo/que no espero cumplir
Huyo la muerte/y querria morir
Por ver si muerto/bos podre contentar.

Marco,

¶ E si en lo cel/deu me vol allosar
Al bon lo de/es ab rot compliment
Alli sabre/de vos complidament
Si desta mort/vos ha calsut ploar
Benedint vos/com per poca merce
Mor lignosent/e per amaruos marrre
Cell qui lo cos/del arma vol departre
Si ferm cregues/quens dolrieu de se

Traducion

¶ Mas si en el cielo/he de ser collocado
Donde sera/mi descanso complido
Alli vere/como bos haura dolido
Aquella muerte/que vos me hauera causado
O que alomenos/estes arrepentida
Como piedad/en vos no fuuo parte
Y desta suerte/vaya pues que se parte
La alma que estaua/ya con la vuestra vnida

Deamor Fo.X

¶ Capitulo: VIII.

Marco.

Mal venturos/no deu ser ventura
Cruar se deu lo front/quant la nomenen
No dsloan/los qui fauor ne prenen
Entreposant/lur bon inginy e cura
Algu no deu/son iuy ran preit hauer
Que cell del llou/qui ventura volch fenyer
No virtuos denegant li atenyer
Ho que los fills/han menys dalgun saber

Traducion.

¶ El desdichado/no busque la ventura
Cruze su frente/quando su nombre opere
No desalabo/los quella ensalçar quiere
Hauiendo enellos/diligencia y cordura
Ni me paresce/de desfauorecer
Los no virtuosos/que trabajan subir
Aunque a ellos/no quiera concedir
Lo que sus hijos/han sin algun saber.

Marco

¶ Ellerme donchs/de ser auenturer
Si be nom puch/tant retraure ne strenyer
Que contra della/me pogues tant empenyer
Si que fogia/a son peu molt llanger
Senyor es gran/dens mundans regidor
E son iuy/es al huil amagar
Ferint vos lla/bon fereu delitar
E quel delit/vingues sols per amor

Traducion.

¶ Quiero decarme/de ser su auenturero
Mas si me busca/donde podre esconderme
Huyo no vale/ni puedo defenderme
No hay quien escape/de su volar ligero
Gran señor es/del mundo regidor
Son sus juyzios/a nuestro ver cerrados
Alli nos hiere/no somos veleprados
Aunque el deleyte/nos venga por amor

b ij

9458

¶ Las obras del famolissimo philosofo y poeta mossen Osias Marco cauallero Valeciano de nacion Catalan/traduzidas por don Baltasar de Romani/y diuididas en quatro Canticas: es a saber: Cantica de Amor/Cantica Moral/Cantica de Muerte/ y Cantica Spiritual. Dedicadas al excelentissimo señor el duque de Calabria.

ANNO. M.D. XXXIX.

¶ Con priuilegio

AHORROS DE BIBLIOTECA GABRIEL MIRÓ ALICANTE

A la Biblioteca Gabriel Miró d'Alacant es conserva un exemplar de la primera edició de les poesies d'Ausiàs March, feta a València el 1539. Aquest exemplar és, fins ara, únic al País Valencià i un dels escassos que es coneixen d'aquella primera edició, que incloïa únicament 46 de les 138 poesies de March. Cada estrofa anava acompanyada d'una traducció al castellà de Baltasar de Romaní, el qual, a més, va fer canvis com ara eliminar algunes estrofes dels poemes i totes les tornades. Aquesta edició, que ha estat molt apreciada pels llibreters i pels bibliòfils, potser va ser pensada com a regal a una dama important de l'època. És la primera de les cinc edicions de les poesies de March que es van fer en el segle XVI, cosa que dóna fe de la fama del poeta, ja que la seua obra ens ha arribat a través de diversos manuscrits, edicions i traduccions al castellà i al llatí. Però especialment en el segle XVI la figura de March, qui en alguns moments ha estat considerat com un Petrarca peninsular, es trobava entre els models que imitaven poetes renaixentistes com ara Garcilaso de la Vega, Juan Boscán, Gutierre de Cetina i d'altres.

El volum, enquadernat amb una pell clara i amb ornaments daurats, conté notes manuscrites, quasibé sempre en les estrofes originals, no en les traduccions, que indiquen l'interés d'un o de dos lectors de l'obra. Aquestes notes glossaven el sentit d'algun terme, en donaven sinònims, o d'altres vegades corregien l'ortografia, esborraven alguna lletra, o esmenaven una errada. En el primer full blanc es pot llegir, en lletra manuscrita, una nota datada el 1687. És molt probable que les anotacions que hi ha al text siguen anteriors a aquesta data, fins i tot d'època propera a la de l'edició. (M.G.S.)

Tan gran era l'admiració que es manifestava cap a Ausiàs March que, en l'edició de 1579 de la traducció de Montemayor, el Maestro Juan López de Hoyos, en una confusió de segles, considera Petrarca posterior en el temps a March i afirma:

> En lo que toca a sus conceptos, es tan subido que los de muy delicado juycio creen que Petrarca tomó muchos, de los muy delicados que tiene, d'este autor.[3]

El prestigi de March s'allargà fins al segle XVII, en què trobem una traducció de la seua obra al llatí[4].

Aquell *entre los hombres solo uno* va deixar escrit un cançoner de cent vint-i-vuit composicions en les quals el tema predominant és l'amor, tractat, això sí, des de diferents punts de vista: unes vegades de manera més apassionada, unes altres amb un to moraltizant implacable, quasi sempre de manera turmentada i contradictòria. I en alguns casos l'amor deixa pas a altres temes com ara la mort. Probablement per tot això Baltasar de Romaní va dividir la seua edició de 1539 en "Cantica de amor. Cantica moral. Cantica de muerte y Cantica espiritual".

Tot i que la crítica ja ha explicat que no podem gosar de cercar en aquest cançoner dades biogràfiques fiables, com ocorre en el cas de Petrarca, sí que s'hi pot descobrir, sempre, algun aspecte nou de la seua manera de concebre l'amor, de la seua visió d'ell mateix com a home enamorat. L'afany didàctic que hereta de l'Edat Mitjana l'obliga a fer servir moltes vegades un to doctrinari i alliçonador "Callen aquells qui d'amor han parlat". D'altra banda, molts versos el presenten com un home que ha estimat molt i que, per això mateix, en sap:

> Tant he amat que mon grosser enginy
> per gran treball de pensa es suptil (5)[5]
>
> Que m'ha calgut contemplar en Amor
> e be sentir sos amagats secrets! (71)

I l'amor que ha estat capaç de sentir és tan fort que fa riure els qui no en tenen l'experiència, perquè sols es pot acomparar al que sentiren amants clàssics, als quals la passió conduí a la mort, com Píram i Tisbe –tràgic amor, que també es recorda a la història de *Romeu i Julieta.*

> Cell qui no sent que pot fer molt amar,
> yo li perdó, si de mi·s va trufan:
> Piramus volch morir passat d'un bran
> e per senblant mort Tisbe volch passar (9)

[3] Riquer (1990, 228).

[4] L'edició és de 1633 (Mariner 1633). Vegeu també Coronel (1995).

[5] Les citacions de March provenen de l'edició de Pagès, el número que les acompanya correspon al del poema on es troben els versos citats.

Un suposat autoretrat de Sandro Botticelli, detall de "L'adoració dels reis" (Galeria degli Uffizi, Florència).

"La dama de groc", d'Alessandro Baldovinetti (National Gallery, Londres)

Aquesta intensitat amorosa fa que el poeta, aquell *famosíssimo* en paraules de Romaní i de tants d'altres, es considere un exemple viu d'allò que és l'Amor:

Assolir la rosa, l'objectiu simbòlic de l'amant de la primera part del *Roman de la Rose*, de Guillaume de Lorris. Miniatura d'un ms. de l'obra, *ca.* 1487 (British Library, Londres).

Be·m maravell com es tan ergullosa
la voluntat de cascun amador.
No demanant a mi qui es Amor,
en mi sabran sa força poderosa (11)

Se sent pràcticament el confident predilecte de l'Amor:

Ffantasiant, amor a mi descobre
los gran secrets c'als pus suptils amaga, (18)

En aquest mateix poema 18 usa un exemple relacionat amb la religió per explicar el seu coneixement de l'amor: diu que, de la mateixa manera que els sants i els màrtirs arriben al coneixement dels misteris divins, "així primors Amor a mi revella / tals que·ls sabents no basten a compendre;"

Tan gran és la seua capacitat d'amor que arriba a comparar-se amb aquell qui, en la cultura del seu temps, i encara en la nostra, va ser capaç d'estimar més que qualsevol altre, Jesucrist:

Yo son aquell pus estrem amador,
aprés d'aquells a qui Deu vida tol:
puys yo son viu, mon cor no mostra dol
tant com la mort per sa 'strema dolor. (46)

En aquest mateix poema acaba afegint:

Amor, de vos yo·n sent mes que no·n se,
de que la part pijor m'en romandrà
e de vos sab lo qui sens vos està.
A joch de daus vos acompararé.

"Venus i Cupido", de Lucas Cranach (Germanisches Nationalmuseum, Nüremberg).

La figura de Jesús inspira el poeta en moltes ocasions:

Jhesús en creu fon pus fort e potent
que no aquells qui·ll feren mort pasar,
car son voler no·l feren cambiar
ne fon complit lur dampnat penssament. (57)

Tal passió jamés home sostench;
per als dampnats nostre Deu la retench,
sol per aquells qui moren sens esper. (22)

Així doncs, si podem concloure alguna cosa d'aquests extractes del cançoner d'Ausiàs March, és que es tractava d'un home amb una gran capacitat d'amar, més que qualsevol altre; un home que coneixia bé els secrets de l'amor perquè hi dedicava molt de temps, perqué estimava molt; un home capaç de reafermar-se en la seua passió sense dubtar. Si Ausiàs March estimava molt en la seua vida real, no ho podem saber amb total certesa, però si ho feia de la manera que diu, probablement la seua actitud davant de la dona que estimava devia ser prou semblant a la que descriu en alguns dels seus versos, i que ens pot fer pensar en molts adolescents dels nostres dies, o en la nostra mateixa adolescència:

Tal me pareu que, si de ferm vos mir,
lo meu desig roman tan alterat
que no vol res del que ha desijat,
ne del present, ne del que pot venir. (48)

com Desamor exorba ma ssenyora
no conexent lo servent qui l'adora,
ne vol penssar qual es s'amor ne quanta. (64)

Mos sentiments son axí alterats,
quant la que am mon ull pot divisar,
que no m'acort si so'n terra ne mar,
y els membres luny del cor tinch refredats.
Si·l trob en part on li pusqua res dir,
yo crit algú, per que ab ell escús
aquesta por, per qu'ella no·m refús,
crehent mon mal de mala part venir. (69)

[...]

No es senyor en tal cas la Rahó;
l'orgue del cors desbaratat està.
La ma no pot suplir en lo seu cas,
mou-se lo peu no sabent lo perquè;
tremolament per tots los membres ve,
per que la sanch acorre al pus llas. (69)

"Allegoria de l'Amor i del Temps", de il Bronzino (National Gallery, Londres).

Sembla que en moltes ocasions March parla de l'amor usant tòpics de la poesia trobadoresca, com ara quan s'acompara amb un servent de la dama, la seua senyora, però, malgrat la possible influència d'aquesta *topica*, el exemples que acabem d'esmentar, i molts d'altres, ens presenten un enamorat molt extrapolable als nostres dies: indecís, tímid, confús i tremolós.

Podria ser que els qui qualificaven March de *famosíssimo* trobaren en la seua obra virtuts que hui podem apreciar amb menys claredat que ells; que els meravellaren les tensions i els contrasts amb què expressa la profunditat del seu patiment; la desolació

Detall del "Retaule de Sant Jordi", (Museu Municipal de Xèrica, Castelló).

amb què parla de la mort, dels seus propis defalliments; la complexitat de les seues sentències morals; i per què no? la seua actitud quasi adolescent davant de la dama estimada. L'home capaç d'acomparar-se al fill de Déu en la seua capacitat d'amor, també sabia tremolar com un flam davant de la dona que estimava; una de les moltes grans virtuts d'aquest gran i complex Ausiàs March, aquest *ben enamorat* que segons el nostre Fuster patia de *megalomania amorosa.*

Bibliografia:

Coronel Ramos, M.A. (1995), "La fuente de la traducción latina de Ausiàs March realizada por Vicente Mariner (Turnoni 1633)", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXI, 1, p.5-80.

Escartí, V.J. (1997) (ed), *La primera edició valenciana de l'obra d'Ausiàs March. 1539.* Estudi i transcripció acompanyada del facsímil de l'obra, València, Bancaixa, Obra Social.

Fuster, J. (1982), "Ausiàs March, el ben enamorat" dins *Ausiàs March*, València, 3 i 4.

March, Ausiàs (1990), *Poesías. Traducidas por Jorge de Montemayor.* Edición e introducción de Martín de Riquer de la de Jorge de Montemayor de 1560. Barcelona, Planeta.

Mariner, V. (1633), *Opera omnia poetica et oratoria in IX libros divisa,* Turnoni.

Pagès, A. (1991), *Les obres d'Auzias March,* València, Generalitat Valenciana, Consell Valencià de Cultura. Edició facsímil de la de 1912.

Romaní, B. (1539), *Las obras del famosíssimo philosofo y poeta, mossen Osias Marco...,* València, Juan Navarro.

El sacrament del matrimoni, detall de la taula central del "Retaule de fra Bonifaci Ferrer", *ca.* 1396-1402. (Museu de Belles Arts, València).